

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№3

2025-YIL APREL. NAVBATDAN TASHQARI SON

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 441 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 28-fevraldagi 333/5-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

ПРИНЦИПЫ ПЕРЕХОДА УЗБЕКИСТАНА К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ, СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ	12
Набиев Дилмурод Хамидуллаевич	
YaShIL TEXNOLOGIYALAR VA RAQAMLASH TIRISH TA'SIRIDA MEHNAT BOZORINING TRANSFORMASIYASI	19
Abduraxmanov Kalandar Xo'jaevich	
РОЛЬ ТВОРЧЕСКОГО ТРУДА В ПОВЫШЕНИИ ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТИ	26
Гулямов Саидахор Саидахмедович, Икрамов Мурат Акрамович, Очилов Акрам Одилович	
BARQAROR RIVOJLANISHNI TA'MINLASH MAQSADIDA "YASHIL IQTISODIYOT"GA O'TISH ZARURATI	33
O.X. Hamidov, D.Sh. Yavmutov	
ESG-ИНСТРУМЕНТАРИЙ КАК ФАКТОР УСИЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	38
Татьяна Юрьевна Анопоченко, Сергей Вадимович Ревунов, Роман Вадимович Ревунов	
TRANSITION OF RUSSIAN REGIONS TO A CLOSED-LOOP ECONOMY	49
Nikonov Sergey Mikhailovich, Ochilov Akram Odilovich, Filipenko Alexander Alexandrovich	
"YASHIL" IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA TUZILISHI	53
Navruz-Zoda Baxtiyor Negmatovich	
ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА КАК ДРАЙВЕР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА И МОДЕРНИЗАЦИИ РАБОЧИХ МЕСТ В УЗБЕКИСТАНЕ	59
Зокирова Нодира Каландаровна	
KREATIV IQTISODIYOT VA UNING INDUSTRIYA TURLARINING NAZARIY MASALALARI	64
Mamayunus Pardaev, Obid Pardaev, Akram Ochilov	
EKOLOGIK OMILLARNI HISOBGA OLGAN HOLDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHDA ERISHISH	73
Saidov Muhammadali Hakimovich, Ochilov Akram Odilovich, Esanbekov Diyorbek Mirzabek o'g'li	
INNOVASION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA MEVA-SABZAVOTCHILIK MAHSULOTLARI KOOPERASIYASINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	81
Raxmatulla Ergashev	
KARTOSHKKA MOSLANUVCHAN NAVLARI TURLI EKISH MUDDATLARI VA MULCHALASHLARDA HOSILDORLIGI HAMDA IQTISODIY SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	86
Ostonaqulov Toshtemir Eshimovich, Toshpulatova Surayyo Tulqin qizi, Ismayilov Alisher Isroilovich	
YASHIL IQTISODIYOT – INNOVATSION RIVOJLANISHNING KALITI	90
Mirzayev Kulmamat Djanakovich, Usmonov Murodjon Dusmurot o'g'li	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ «ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ» В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	93
Сайёра Насимовна Хамраева	
SABZAVOT (SHIRIN) MAKKAJO'XORI AJRATILGAN MOSLANUVCHAN NAV-DURAGAYLARINI ASOSIY VA TAKRORIY EKINLAR SIFATIDA TURLI MUDDATLARDI YETISHTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI	97
Ostonaqulov Toshtemir Eshimovich, Nurillaev Ilhom Xolbek o'g'li, Jabborov Botir Shukurovich	
ZAMONAVIY BOZOR MUNOSABATLARIDA SAVDONI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY JIHATLARI	101
Ivatov Irisbek	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	105
Yadgarov Akram Akbarovich, Abdiyeva Flora Botir qizi	
GREEN ECONOMY: GLOBAL PERSPECTIVE AND UZBEKISTAN'S PATH	110
Dilmurod Mirza-Akhmedovich Rasulev, Dildorakhon Ulugbek kizi Shomuradova	
OLIV TA'LIM XIZMATLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TARG'IB QILISH BO'YICHA XORIY TAJRIBASI	113
Musayev Bekjon Shukurillayevich	

TURIZM INDUSTRIYASINI BARQAROR STRATEGIK RIVOJLANTIRISHDA QO'LLANILADIGAN USULLAR TAHLILI	116
Turdibekov Xasan Ibragimovich	
ЗЕЛЁНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ И ФАКТОРЫ ЕГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	120
Орипов Ильхом Абдуллаевич	
Перспективы развития цифровой трансформации в Республике Узбекистан	128
Мусабеков Джорабек Хакимджанович, Воронин Сергей Александрович	
YASHIL IQTISODIYOT – BARQAROR RIVOJLANISHNING MUHIM OMILI SIFATIDA.....	133
G.Erkayeva	
Barqaror ish o'rinlarini yaratishda yashil iqtisodiyotning o'rni	138
Qo'chqorov G'aybulla Fayzullayevich, Qo'ziyeva Shaxnoza Bozor qizi	
ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ	141
Фазлитдин Бахадирович Аминов	
RESPUBLIKADA EKOLOGIK TOZA MAHSULOT YETISHTIRISH ASOSIDA ELEKTRON SAVDONI RIVOJLANTIRISH.....	145
Q. J. Mirzayev, F. F. Ulug'murodov	
Qoraqalpog'istonda sanoatni restruktizatsiyalash va yashil iqtisodiyotni rivojlantirish: muammolar, istiqbollar va statistik tahlillar	150
Abipova Gulmira Salavatdinovna	
CHORVACHILIK XO'JALIKLARINI RIVOJLANTIRISHDA AGLOMERATSIYANING AHAMIYATI.....	153
Xusainov Oybek Jabborovich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA STRATEGIYASINING KOMPANIYA UCHUN AHAMIYATI.....	156
Ergashev Toxir Kurbanovich, Toxirova Nigora Zokirjon qizi	
CHORVACHILIK KLASSTERLARI VA AGLOMERATSION RIVOJLANISH: O'ZARO TA'SIR VA SYNERGIYALAR	161
Xusainov Oybek Jabborovich 161	
HUDUDLARNING INNOVATSIYON SALOHİYATINI VAHOLASH	165
J.A. Ismatullayev, A. Do'lanov	
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	171
Нафасов Тохиржон, Г. П. Эркаева	
Mamlakatimizda ishsizlikni kamaytirishga qaratilgan islohotlar.....	174
Djurayev Olimjon Narkulovich	
USE OF THE ADVANCED EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES OF FARMING AND HOUSEHOLDS....	178
Ochilova Nargiza Akramovna	
SHAHAR AGLOMERATSIYALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH OMILLARI.....	181
Xidayatova Nigora Shorakibovna	
IQTISODIY O'SISHDA MEHNAT MIGRATSIYASINING AHAMIYATI.....	184
Djurayev Olimjon Narkulovich, Saidakbarov Jamshid Ne'matullo o'g'li	
TURIZMNIDA RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	189
Qosimov Jahongir	
РЫНОК ГОСТИНИЧНЫХ УСЛУГ В ТУРИЗМЕ В УСЛОВИЯХ ДИВЕРСИФИКАЦИИ И ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ.....	192
Ташмаматов Садирдин Нажмиддинович	
O'zbekistonda turizm sohasida faoliyat yuritayotgan kadrlar malakasini oshirishda dual ta'limdan foydalanishni boshqarish.....	196
Ochilov Akram Odilovich, Xamidova Mo'tabarxon Abdumalik qizi	
МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA AUTSORSING XIZMATLARIDAN FOYDALANISH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	201
Nasiba Ergasheva	
KORXONALARDA XODIMLARNI BOSHQARISHNING ASOSIY TAMOIYILLARI	207
Djurayev Olimjon Narkulovich, Nurullayeva Vazira O'ktamovna	
ЗЕЛЁНЫЕ ИНВЕСТИЦИИ: ПЕРСПЕКТИВЫ И РИСКИ	211
Номазов Бахром Бобомурадович	

ИНТЕГРАЦИЯ ПРИНЦИПОВ ESG В ФИНАНСОВУЮ СФЕРУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	215
Алимова Азиза Шерзатовна	
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DIGITAL TECHNOLOGIES ON MANAGEMENT	219
Ergashev Tokhir Kurbanovich, Tohirova Nigora Zokirjon kizi	
O‘ZBEKISTONNING “YASHIL IQTISODIYOT STRATEGIYASI”NI AMALGA OSHIRISHNING ZARURIYATI VA ISTIQBOLLARI	224
Ergasheva Nazira Muratovna, Soyibov Mirjon Bekjonovich	
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УСЛУГ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ, ВЛИЯЮЩИХ НА ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ И КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ	227
Алимова Муниса Юлчиевна	
РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБУВНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЕЁ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗНАЧИМОСТИ.....	232
Расулов Нозимжон Набиджонович	
AGLOMERATSIYA VA IQTISODIY O‘SISH: SABAB–OQIBAT ALOQASI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	236
Xidoyatova Nigora Shorakibovna	
KORXONALARNING SOLIQ IDORALARIDA HISOBGA OLINISHIDAN HOSIL BO‘LGAN ORTIQCHA TO‘LOVLARINI VOJXONA TO‘LOVLARIDA HISOBGA OLISH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	239
Boykabilov Bahodir Mustafaevich	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLARGA INVESTITSIYALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI	242
Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Bozorov Yashnarbek Xayrulla o‘g‘li	
ORGANIK QISHLOQ XO‘JALIGIDA “IXTISOSLASHTIRILGAN AGROKOOPERATIV” TASHKIL ETISH ORQALI TA‘MINOT ZANJIRI BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH.....	248
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
MAMLAKATIMIZDA OLIY TA‘LIM MUASSASALARINING MOLIYAVIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHI UCHUN ZAMONAVIY HUQUQIY ASOSLARI.....	254
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
TURIZMNING MADANIY-TARIXIY RESURSLARI: ASOSIY TUSHUNCHALAR VA TAMOYILLAR	258
Ruzmanov Dilshod Usmanovich	
BARQAROR TURIZM DESTINATSIYALARINING SIG‘IMINI BAHOLASH METODIKASI.....	262
Ibroximov Nodirbek Xasanovich	
ВОЗОБНОВЛЯЕМЫЕ ИСТОЧНИКИ ЭНЕРГИИ КАК ОСНОВА ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ	266
Хусаинов Равшан Рахимович	
ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ МАРКЕТИНГ И ПОВЕДЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ.....	272
Раимова Муборак Джураевна	
“YASHIL IQTISODIYOT”NING ASOSIY XUSUSIYATLARI	276
Djumayev Asqar Xaydarovich	
RAQAMLI MARKETINGNING ISTE‘MOLCHI XULQ-ATVORIGA TA’SIRI.....	281
Raimova Muborak Jurayevna, Dilmurodov O‘tkir	
HUDUDNING IJTIMOIY-IQTISODIY SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	287
SH.A. Buriyev	
SAVDO XIZMATLARINING ASOSIY FAOLIYAT KO‘RSATKICHLARI TIZIMINI BAHOLASH.....	291
Muxamedova Aziza Ravshanovna	
YASHIL IQTISODIYOT VA GLOBAL IQLIM O‘ZGARISHI: YASHIL IQTISODIYOTNING IQLIM O‘ZGARISHINI YENGISHDAGI O‘RNI VA GLOBAL HAMKORLIK.....	295
Usmonov Murodjon Xolmurod o‘g‘li, Ulug‘bek Eshmaxmatov	
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ НА ПРИМЕРЕ УЗБЕКИСТАНА.....	299
Абдулов Дамир Рустамович	
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH ISTIQBOLLARI	305
Yuldashev Shamsiddin Qiyamiddinovich, Boliyeva Baxora Farxodovna	

ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА: КОНЦЕПЦИИ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....	308
Туляганова Шахноза Самукджановна	
O‘TA ERTAGI TARVUZNING HIMOYALANGAN JOYLAR UCHUN MOSLANUVCHAN NAV VA DURAGAYLARINI AJRATISH, ULARNI TURLI O‘G‘IT ME‘YORLARIDA HOSILDORLIGI VA IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	311
Ostonaqulov Toshtemir Eshimovich, Amirov Xamidulla Suyunovich, Umirova Durdona Muqum qizi	
ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПЛОДООВОЩНОЙ ОТРАСЛИ В УЗБЕКИСТАНЕ	315
Уралов Элшод, Вельм М.В.	
DEVELOPMENT STRATEGY AS A MODEL OF PROGRESS IN HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN.....	320
Abdiev Alimardon	
ОСОБЕННОСТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕКТОРА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ И РАЗВИТИЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА.....	322
Мухаммадбобур Салимов	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATI RIVOJLANISHIGA TA‘SIR ETUVCHI OMILLAR.....	326
Suyunov Jabbor Mahmudovich	
“SALOHIYAT” TUSHUNCHASINING MAZMUNI VA IQTISODIY-IJTIMOY MOHIYATI.....	331
Zoirov G‘olibjon Toshtemir o‘g‘li	
DAVLAT BOSHQARUVIDA SUN‘IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	334
Salimov Muhammadbobur Qodir o‘g‘li	
O‘QUV JARAYONLARINI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	337
Tilakov Sherzod	
TIJORAT BANKLARIDA KORPORATIV BOSHQARUVNING XALQARO TAMOYILLARI ASOSIDA BOSHQARUV SIFATINI OSHIRISHDA YASHIL IQTISODIYOTNING AHAMIYATI.....	340
Sattarov Umirzoq, Ro‘ziev Zafar Ikromovich	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA O‘ZBEKISTONDA SANOAT XOM ASHYOLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH TENDENSIYALARI.....	343
Xazratov Sarvar Ibragimovich	
YURTIMIZDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KADRLAR TAYYORLASHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	348
G‘aniyev Shaxzod Shuhrat o‘g‘li, O‘rinov Diyorbek Xolmo‘min o‘g‘li	
QASHQADARYO VILOYATI O‘QUV MARKAZLARI VA KURSLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	353
Tilakov Sherzod Akbarovich	
SANOAT KORXONALARIDA MAHSULOT ISHLAB CHIQRISH VA SOTISH SIFATI HAMDA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XODIMLARNI BOSHQARISH YO‘NALISHLARI.....	357
Ochilov Akram Odilovich, Ziyodullayeva Marjona Alisher qizi	
OMMAVIY TADBIRLAR YORDAMIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH: O‘ZBEKISTON VA XALQARO TAJRIBA.....	360
Ibragimov Sardorbek Xusanovich	
Анализ цифровой трансформации и её влияния на привлечение инвестиций в регионы Узбекистана.....	365
Рахмонова Дурдона Хасан кизи	
Korxonalar moliyaviy salohiyatini baholashning statistik tahlili.....	370
M.O. Musurmonova	
DIRECTIONS FOR IMPROVING THE FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM OF THE BANKING SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	377
Kadirov Lutfulla Khalimovich	
PROBLEMS OF EMPLOYMENT IN THE LABOR MARKET OF UZBEKISTAN AND STRATEGIC DIRECTIONS FOR THEIR SOLUTION	381
Sharopov Temirmalik Rustam o‘g‘li	

“YASHIL” IQTISODIYOT TAMOYILLARI ORQALI QASHQADARYO VILOYATI SANOAT KOMPLEKSINI TAKOMILLASHTIRISH	385
U.Shukurov	
Foreign experiences in attracting investments in service industries	390
Hazratkulov Shahboz Boboqul oqli	
YASHIL IQTISODIYOTDA TA'LIMNING ROLI	394
Babayeva Lola Ibragimovna	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHI UCHUN DAVLAT TOMONIDAN YARATILAYOTGAN IMKONIYATLAR.....	398
Xudoyorov Azizbek Avaz o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI YAXSHILASHNING XORIJ TAJRIBASI.....	404
Safarov Sh. S.	
IJTIMOYIY MENEJMENTDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA: XALQARO TAJRIBA VA ULARNI O'ZBEKISTON SHAROITIDA JORIY ETISH ISTIQBOLLARI	408
G'aniyev Shaxzod Shuhrat o'g'li, Davronova Farangiz	
«Государственный финансовый контроль: Казначейский контроль в бюджетном процессе и перспективы его развития».....	415
Файзуллаева Зилола Равшановна, Д.Х. Пулатов	
YANGI O'ZBEKISTONDA YASHIL RAQAMLI IQTISODIYOTGA O'TISHNING ASOSIY JIHATLARI.....	421
Urozoza Shaxlo Hasan qizi, Hazratkulov Shahboz Boboqul o'g'li	
OLIY TA'LIM SIFATINI OSHIRISH MASALALARI: XALQARO TAJRIBA VA ULARNI O'ZBEKISTON SHAROITIDA JORIY ETISH ISTIQBOLLARI	427
Safarov Shoxrux Sattor o'g'li	
PROSPECTS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF HUMAN RESOURCES IN UZBEKISTAN	431
Alimardonova Gulfizoda Alimardon kizi	
QISHLOQ XO'JALIGIDA KAPITAL QO'YILMALAR HISOBINI TO'G'RI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI	434
Egamberdiyeva Salima Rayimovna	

KORXONA MOLIYAVIY SALOHIYATINI BAHOLASHNING STATISTIK TAHLILI

M.O. Musurmonova

Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalar moliyaviy salohiyatini baholashning statistik tahliliga oid fikrlar bayon etilgan. Tadqiqot natijalari hududlarda xo'jalik yurituvchi subyektlarning salohiyatini baholash bilan bir qatorda, tarmoqlar moliyaviy holatini o'rganishga ham imkon beradi. Shuningdek, hududda bozor munosabatlari va tijorat infratuzilmasining rivojlanish darajasini aniqlovchi statistik ko'rsatkichlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya, investitsiya siyosati, hudud moliyaviy salohiyati, iqtisodiy-statistik tahlil, sanoat, tavsiflovchi statistika.

Abstract: This article presents insights into the statistical analysis of assessing a company's financial potential. In addition to evaluating the capabilities of economic entities in different regions, the study enables the examination of the financial condition of various industries. Furthermore, the article provides indicators for determining the level of development of market relations and commercial infrastructure within a region.

Key words: investment, investment policy, regional financial potential, economic-statistical analysis, industry, descriptive statistics.

Аннотация: В данной статье приведены мнения о статистическом анализе оценки финансового потенциала предприятия. Представленный подход, наряду с оценкой потенциала хозяйствующих субъектов в регионах, позволяет изучать финансовое состояние различных отраслей. Также рассмотрены показатели, определяющие уровень развития рыночных отношений и коммерческой инфраструктуры в конкретных регионах.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная политика, финансовый потенциал региона, экономико-статистический анализ, промышленность, описательная статистика.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligi ularning moliyaviy barqarorligi va investitsion jozibadorligi bilan bevosita bog'liq. Korxonaning moliyaviy salohiyati – bu uning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish qobiliyati bo'lib, uzoq muddatli rivojlanish, raqobatbardoshlikni saqlab qolish va inqirozlarga bardosh berish imkoniyatini belgilaydi. Shu sababli, moliyaviy salohiyatni baholash va tahlil qilish bugungi kunda korxonalar boshqaruvi uchun eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Korxonaning moliyaviy holatini o'rganish va baholashda turli iqtisodiy hamda statistik usullardan foydalaniladi. Ayniqsa, statistik tahlil usullari korxonaning moliyaviy ko'rsatkichlari dinamikasini aniqlash, moliyaviy xavflarni baholash hamda kelajak prognozlarini shakllantirishda samarali vosita sanaladi. Bu jarayonda likvidlik, rentabellik, qarzdorlik darajasi, pul oqimlari kabi muhim moliyaviy ko'rsatkichlar tahlil qilinadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, O'zbekiston iqtisodiyoti sharoitida ko'plab korxonalar o'z moliyaviy salohiyatini yetarlicha baholay olmayapti. Bu holat kredit olish, investitsiyalarni jalb qilish hamda strategik rejalashtirish jarayonlarida muammolar keltirib chiqarmoqda. Moliyaviy ko'rsatkichlarning statistik tahlili orqali esa korxonalarning moliyaviy barqarorligini oshirish, iqtisodiy samaradorligini ta'minlash va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish imkoniyati mavjud.

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotda korxonalar moliyaviy salohiyatini aniqlashda statistik tahlil usullaridan foydalanish, asosiy moliyaviy ko'rsatkichlarning dinamikasini o'rganish hamda ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash ko'zda tutilgan. Tadqiqot natijalari korxonalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish, ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Korxonalar moliyaviy salohiyatini baholash yo'nalishida hozirgi kungacha ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu izlanishlar moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlarga asoslangan yondashuvlar, xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy holatini bevosita baholovchi metodologiyalar hamda hududlar moliyaviy holatini baholashga oid kompleks yondashuvlarga bo'linadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Korxonalar moliyaviy salohiyatini baholash bo'yicha ko'plab iqtisodchi olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bu borada turli yondashuvlar va metodologiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tadqiqotlarning aksariyati moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, korxonaning investitsiyaviy jozibadorligini aniqlash, kapital tuzilmasi va rentabellik ko'rsatkichlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Mavzuga doir yondashuvlar orasida iqtisodiy va statistik usullar muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, moliyaviy salohiyat tushunchasini aniqlashda iqtisodchi olim Strumilin S.G. (1957) o'zining "Problemy ekonomiki truda" nomli asarida korxonaning iqtisodiy imkoniyatlarini baholashda statistik va iqtisodiy usullarning o'rni va ahamiyatini alohida ta'kidlab o'tadi. Olim moliyaviy barqarorlikni tahlil qilishda asosiy ko'rsatkichlar sifatida sof foyda, rentabellik darajasi va kapital aylanish tezligini belgilaydi.¹

Yana bir iqtisodchi olim Misko K.M. moliyaviy resurslarni boshqarish va ularning samaradorligini oshirish yo'llarini o'rganib, statistik tahlil asosida investitsiya salohiyatini baholashning metodologik asoslarini ishlab chiqqan.² va ularning muhim ahamiyat kasb etishini keltirib o'tgan.

Boshqa bir xorijlik olimlar esa moliyaviy ko'rsatkichlarni statistik baholash metodlari haqida o'z asarlarida iqtisodiy fikrlarini bildirishgan. Iqtisodchi olim Romanov A.P. korxonaning moliyaviy salohiyatini baholash uchun statistik usullarni qo'llash muhimligini ta'kidlab, korxonalar moliyaviy barqarorligini tahlil qilishda regressiya tahlili, dispersion tahlil va klasterlash usullari samaradorligini ko'rsatib bergan.³

Arestova N.V. o'zining maqolasida iqtisodiy salohiyatni baholashning zamonaviy usullarini tahlil qilgan. U korxonalar moliyaviy ahvolini baholash uchun balans ko'rsatkichlari, likvidlik va moliyaviy risklarni hisoblash bo'yicha tavsiyalarni taklif etgan.⁴

Yuqoridagi manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, korxonalar moliyaviy salohiyatini baholash uchun turli iqtisodiy va statistik usullar qo'llaniladi. Moliyaviy barqarorlik, investitsiyaviy jozibadorlik va rentabellik kabi omillar korxonalar rivojlanishining muhim indikatorlari hisoblanadi. Statistik modellashtirish, klasterlash va ekonometrik prognozlash metodlari esa moliyaviy salohiyatni chuqur tahlil qilish va kelajak tendensiyalarini aniqlashda samarali vositalar bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, korxonalar moliyaviy salohiyatini baholashda kompleks yondashuv talab etiladi va bu jarayonda statistik tahlil usullarining qo'llanilishi muhim.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Korxonalar moliyaviy salohiyatini baholash statistik tahlil asosida amalga oshiriladi. Ushbu tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi: ma'lumotlarni to'plash, statistik tahlil usullarini qo'llash, olingan natijalarni tahlil qilish va xulosa chiqarish. Ushbu bosqichlar tizimli va izchil yondashuv asosida amalga oshiriladi.

Tadqiqotda korxonalar moliyaviy ko'rsatkichlari asosida ularning moliyaviy salohiyatini aniqlashga qaratilgan statistik tahlil metodlari qo'llanilgan bo'lib, bu tahlil natijalari asosida korxonalar moliyaviy barqarorlik darajasini aniqlash, mavjud resurslardan foydalanish samaradorligini baholash hamda strategik qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan asosiy ma'lumotlar shakllantiriladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Korxonalar moliyaviy salohiyatini baholashga oid yondashuvlarni ko'rib chiqish bu sohada mavjud ilmiy va amaliy tajribalarni umumlashtirish imkonini beradi. Ushbu yondashuvlar asosida turli xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy holatini statistik tahlil qilish mumkin.

Amaliyotda keng qo'llaniladigan yondashuvlarni quyidagi uchta asosiy guruhga ajratish maqsadga muvofiq: **Ekspert baholash usullari** – xo'jalik yurituvchi subyektlar salohiyatining integral tavsiflaridan foydalanishga asoslanadi. Ushbu yondashuvda tarmoq va hududlar kesimida reyting baholash amaliyoti qo'llanadi.

Iqtisodiy-matematik usullar – bu usullar matematik modellar, regressiya tahlili va indekslash orqali moliyaviy ko'rsatkichlarni aniqlash va taqqoslashga qaratilgan.

Omillar tahlili (faktorial tahlil) – korxonaning moliyaviy holatiga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlash va ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish orqali natijaviy xulosalar chiqariladi.

Birinchi yondashuv guruhi – ya'ni ekspert baholashga asoslangan metod – korxonalar salohiyatini tavsiflovchi

1 Strumilin S.G., "Problemy ekonomiki truda". Ekonomika. Moskva., 1957y. 130 b.

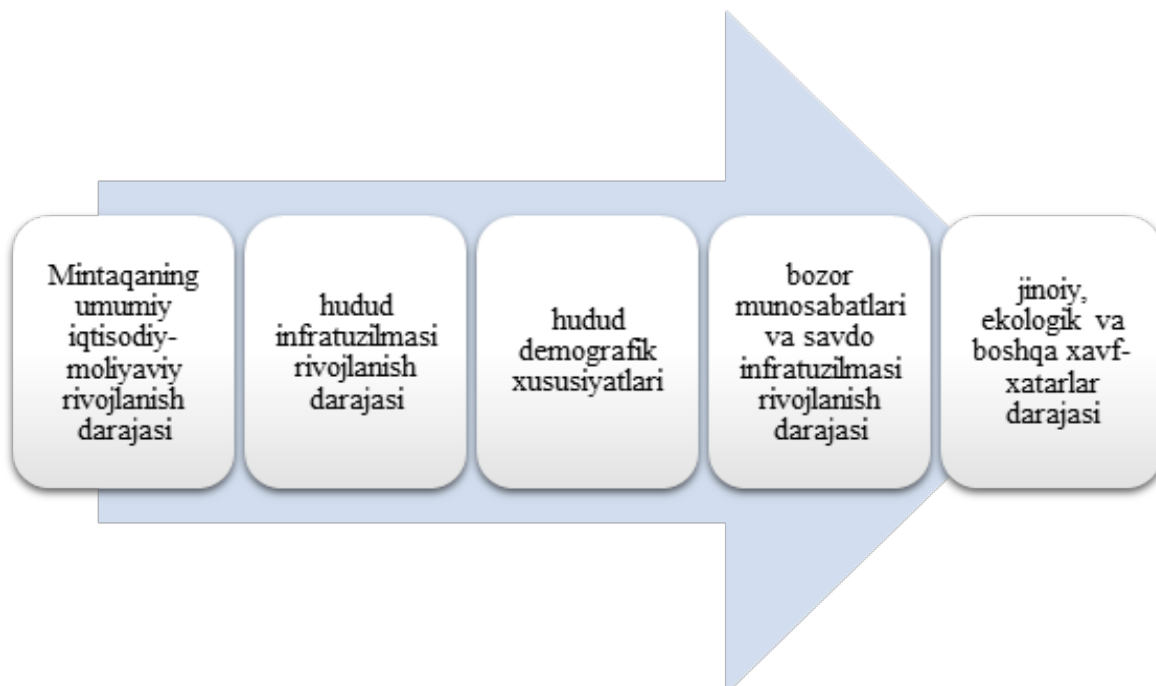
2 Misko K.M. "Resursny potentsial regiona". Nauka. Moskva. 1991y. 121 b.

3 Romanov A.P., Serebrennikov V.M., Kirillina O.V. "Upravlenie ekonomicheskim potentsialom". FGBOU VPO "Tambovskiy gosudarstvennyy tekhnicheskii universitet" (TG TU). Tambov, Rossiya. 2012. 88 b.

4 Arestova N.V. Approach to economic potential. Science and Economics. No. 1(5). 2011. 8 b.

integral ko'rsatkichlarni aniqlashga asoslanadi. Xususan, hududlar va tarmoqlar kesimida xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy holatini baholash quyidagi **beshta sintetik (integral) ko'rsatkich** asosida amalga oshiriladi (1-rasm).

1-rasm. Korxonalarni moliyaviy salohiyatini baholashni sintetik (integral) ko'rsatkichlari.

1-rasmda, mintaqaning umumiy iqtisodiy-moliyaviy rivojlanishi, hudud infratuzilmasi rivojlanishi, hudud demografik xususiyatlari, bozor munosabatlari va savdo infratuzilmasi rivojlanishi, jinoiy, ekologik va boshqa xavf-xatarlar darajasi buyicha integral ko'rsatkichlar berilgan bo'lib, har bir sintetik ko'rsatkich unga kiritilgan analitik ko'rsatkichlar to'plami bo'yicha baholanadi. Har bir sintetik ko'rsatkichning miqdoriy bahosi uning tarkibiga kiritilgan analitik ko'rsatkichlar rang qiymatlarini yig'ish yo'li bilan olinadi. Hududning umumiy iqtisodiy-moliyaviy rivojlanish darajasini baholashda potensial ehtiyoj, o'z manbalaridan resurslarni shakllantirish imkoniyatlari, mintaqaviy bozorning umumiy hajmi o'rganiladi.

Ko'rib chiqilgan beshta guruh sintetik ko'rsatkichlarning miqdoriy bahosi asosida (yuqoridagi sanab o'tilgan analitik ko'rsatkichlar qiymatlari yig'indisi bo'yicha olingan) hududlar moliyaviy salohiyatini baholashning integral ko'rsatkichi hisoblanadi.

2) Ekspert yo'li bilan har bir sintetik ko'rsatkichning hududlar moliyaviy holatini umumiy baholashdagi ahamiyati aniqlanadi:

- mintaqa umumiy iqtisodiy rivojlanish darajasi - 35%;
- investitsiya infratuzilmasi rivojlanish darajasi - 15%;
- mintaqa demografik xususiyatlari - 15%;
- bozor munosabatlari va tijorat infratuzilmasi rivojlanish darajasi - 25%;
- jinoiy, ekologik va boshqa xavf darajasi - 10%.

Hududlar moliyaviy salohiyatini baholash uchun integral ko'rsatkichni hisoblash har bir sintetik ko'rsatkich rangini uning ahamiyatligiga ko'paytirib yig'ish asosida amalga oshiriladi. Hisoblangan integral ko'rsatkich ma'lumotlariga asoslanib, mamlakat umumiy tarkibida iqtisodiy-moliyaviy rivojlanish nuqtai nazaridan har qanday mintaqaning o'ziga xos o'rnini aniqlash mumkin.

Ma'lumki, statistik hamda ekonometrik tahlil usullari mamlakat va uning mintaqalari iqtisodiyotini baholashda keng qo'llaniladi. Lekin, ushbu tahlilning uslubiy va tashkiliy imkoniyatlaridan mamlakat, ayniqsa mintaqalar iqtisodiyotini rivojlanishini o'rganishda samarali foydalanilmayapti. Bu holat hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga xalal bermoqda. Bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri ishlab chiqarishni texnik va texnologik jihatdan yangilash, fan sig'imli tarmoqlarni rivojlantirish hisobidan xalqaro bozorda raqobatdoshlikka erishish uchun innovatsion rivojlanish yo'liga o'tishdir.

Mamlakat iqtisodiyotini tarkibiy o'zgartirish, tarmoqlarni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilashga doir loyihalarni amalga oshirish maqsadida bajarilayotgan ishlarga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu yondashuvlar kamchiliklari hududlar moliyaviy salohiyatini baholashda omillar guruhining ta'siri teng

emasligi, moliyaviy salohiyatini baholashda omillar to'plamini ob'ektiv tanlay olmaslik va natijada, hududlarni moliyaviy baholash bo'yicha noto'g'ri taqqoslashning yuzaga kelishi mumkinligidir.

Yuqorida aytib o'tilgan masalalarni iqtisodiy-statistik tahlil qilish ularning nazariyasiga emas, balki statistik amaliyotiga ham tegishlidir. Ayniqsa, mamlakatning mintaqalardagi moliyaviy holatini, shu jumladan ularning rivojlanish istiqbollari o'rganishni taqozo etadi.

So'nggi o'n yillikda xorijiy kapitalga bo'lgan talab uning taklifidan ancha oshib bormoqda. Bu holat, avvalo, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda o'z-o'ziga tayanish strategiyasidan iqtisodiy shaffoflik va jahon iqtisodiyotiga faol integratsiyalashuv yo'lida yuz berayotgan keskin burilishlar bilan izohlanadi. Ayni paytda ushbu davlatlarning ko'pi ichki jamg'armalarga yetarlicha ega emas, bu esa ularni xorijiy investitsiyalarni faol jalb etishga undamoqda.

Jahon banking prognozlariga ko'ra, kelajakda rivojlanayotgan mamlakatlar o'z iqtisodiyotini mustahkamlash uchun xorijiy sarmoyalarga tobora ko'proq ehtiyoj sezadilar. Xususan, sanoat, infratuzilma va innovatsiyalarni rivojlantirish uchun yetarli moliyaviy resurslar mavjud emasligi sababli, bu ehtiyoj yana-da dolzarb tus olmoqda.

Ayni vaqtda jahon iqtisodiyotida ayrim mamlakatlarning roli sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Rivojlangan mamlakatlarning global sanoat ishlab chiqarishdagi ulushi qisqarib, rivojlanayotgan mamlakatlar ulushi ortib bormoqda. Ayniqsa, sanoat ishlab chiqarishining yuqori sur'atlari Janubiy Koreya, Singapur, Tayvan va Gonkong kabi yangi industrial mamlakatlarda kuzatilmoqda. Biroq rivojlangan mamlakatlar ichida AQSH yetakchilik mavqeini saqlab qolmoqda. Shunga qaramay, Yaponiyaning iqtisodiy jihatdan jadal rivojlanishi AQSHning hukmron mavqeini nisbatan shubha ostiga qo'yimoqda.

Yuqoridagi faktlar zamonaviy dunyoda kapital harakatining qamrov va mas'uliyat darajasi yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, eksport qilinadigan kapital asosan sanoati rivojlangan mamlakatlarga yo'naltirilmoqda. Hozirda yillik 200 milliard AQSH dollaridan ortiq miqdordagi global to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning taxminan 70 foizi Yevropa Ittifoqi davlatlari, Yaponiya va AQSH iqtisodiyotiga to'g'ri kelmoqda. Qolgan qismi esa asosan rivojlanayotgan mamlakatlarga yo'naltirilmoqda.

Shu munosabat bilan, kelgusida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimida rivojlangan mamlakatlarning ulushi bosqichma-bosqich kamayib boradi, rivojlanayotgan va o'tish davridagi mamlakatlar ulushi esa ortib boradi, deb taxmin qilish mumkin. Prognoz davrida kapital eksport qiluvchi asosiy mamlakatlar, avvalgidek, jahon iqtisodiyotining sanoat markazida joylashgan, kapitali ortiqcha mamlakatlar bo'lib qoladi.

Shu bilan birga, Janubi-Sharqiy Osiyo mintaqasidagi yangi industrial mamlakatlar, Yaqin Sharqning ayrim davlatlari hamda ehtimol, Lotin Amerikasi mamlakatlarining ham jahon sarmoya bozoridagi roli sezilarli darajada ortadi.

Jahon iqtisodiy xo'jaligiga integratsiyalashish va ochiq iqtisodiyotga o'tish yo'lidan borayotgan O'zbekiston uchun kapital migratsiya jarayonlarida ham importyor, ham kapital eksportchisi sifatida ishtirok etish strategik zarurdir. Busiz mamlakat globallashtayotgan jahon iqtisodiyotida o'zining munosib o'rnini egallay olmaydi.

Ammo bugungi kunda O'zbekistonning bu jarayonlardagi ishtiroki juda kamtarona. Bugungi kunda O'zbekiston Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki, Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki kabi yirik xalqaro moliya institutlari va tashkilotlari bilan yaqin hamkorlikni yo'lga qo'ygan⁵.

Mamlakatimiz iqtisodiyotida oxirgi yillarda olib borilgan tub islohotlarga qaramay, YaIM va mos ravishda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda xududlar ulushi keskin farqlanmoqda. Respublika bo'yicha 2022 yilda YaIM hajmi 888341,7 mlrd.so'mni tashkil etib, uning shakllanishida Toshkent shahri 16,6%, Toshkent viloyati 10,5% va Navoiy viloyati 7,5% bilan eng yuqori o'rinlarni egalladi. YaIMga eng kam ulushni Toshkent shahriga nisbatan 8,3 barobardan ko'proq farq bilan Sirdaryo viloyati(2,0 %) egalladi⁶.

Ma'lumki, O'zbekiston ko'plab foydali qazilmalar zaxirasi bo'yicha dunyoning yuqori o'z rinda turadigan 20 ta davlati qatoriga kiradi. Jumladan, mamlakat oltin resurs bazasi bo'yicha dunyoda – 2-o'rinni, mis bo'yicha – 7, volfram bo'yicha – 8, kumush bo'yicha – 9, uran bo'yicha 12-o'rinni, tabiiy gaz ishlab chiqarish sohasida esa 16-o'rinni egallaydi. O'zbekiston Respublikasiga xorijiy investitsiyalar to'g'risida gapirilganda, birgina 2019 yilda 4,2 milliard AQSh dollaridan ortiq mablag'ga ega 112 ta muhim investitsiya loyihalari amalga oshirildi⁷.

Hududlarning kompleks va mutanosib rivojlanishini ta'minlash, hududiy tabiiy resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish va mehnat quvvati, ishlab chiqarish quvvatlarini optimal joylashtirish kabi shuningdek, insonlar turmush sharoiti yaxshilandi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun mintaqaning geografik joylashuvi,

5 Xatamov N.O. Hududlarga xorijiy investitsiyalar jalb qilishda investitsion muhit jozibadorligi. // "Xorazm ma'mun akademiyasi" axborot-nomasi. Xiva, 2023-yil 9/2-son.66-72 betlar.

6 Xatamov N.O. O'zbekiston Respublikasi mintaqalarida xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligi tahlili. // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, Toshkent, 2023-yil avgust 4-son. 216-221 betlar. www.e-tt.uz

7 O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. "O'zbekiston iqtisodiy ko'rsatkichlari" // Rasmiy statistik hisobotlar, 2023. www.stat.uz

iqlimi, tarixi, yer resurslari hisobga olinadi va kichik hamda oilaviy tadbirkorlik sub'ektlari rivojlantirishiga asos bo'lishi kerak. Yuqorida ta'kidlangan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-yanvardagi 4931-sonli farmoni asosida quyidagi masalalar asosiy o'rin egallaydi.

- ishlab chiqarishni ta'minlash uchun xalqaro talab va raqobatbardosh mahsulotlar bozorlari uchun zamonaviy ishlab chiqarish birliklarini tashkil etish;
- mineral va qishloq xo'jalik resurslarini qayta ishlash zavodlarini barpo qilish;
- yangi korxonalar yaratilish uchun mahalliy va xorijiy investitsiyalar jalb etishga qulay investitsion muhit tashkil etish.

Yuqoridagi omillarga asoslangan holda, hudud iqtisodiyoti ishlab chiqarish va moliyaviy salohiyatining investitsion qiymatli ko'rsatkichlarining taxminiy baholash algoritmlarini ko'rsatib o'tamiz.⁸

1) Aholi jon boshiga sanoat ishlab chiqarish hajmi (ASI):

$$ASI = \frac{SH}{A}, \quad (1)$$

bu yerda: SH- sanoat ishlab chiqarish hajmi, so'mda; A- aholi umumiy soni.

2) 1-formuladan foydalanib, sanoat ishlab chiqarish hajmi o'zgarish sur'ati, taqqoslama narxlarda. Quyidagicha belgilab olamiz:

$$\Delta SH_t = \frac{SH_t - SH_{t-1}}{SH_{t-1}} * 100 \quad (2)$$

3) Aholi jon boshiga qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish hajmi(AQXI):

$$AQXI = \frac{QXH}{A} \quad (3)$$

bu yerda: QXH- qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish hajmi, so'mda

4) (3) formuladan Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish hajmi o'zgarish sur'ati, taqqoslama narxlarda.

$$\Delta QXH_t = \frac{QXH_t - QXH_{t-1}}{QXH_{t-1}} * 100 \quad (4)$$

5) Aholi jon boshiga qurilish ishlari hajmi:

$$QUR = \frac{QUR}{A}, \quad (5)$$

bu yerda: QUR- qurilish ishlari hajmi, so'mda.

6) Qurilish ishlari hajmi o'zgarish sur'ati

$$\Delta QUR_t = \frac{QUR_t - QUR_{t-1}}{QUR_{t-1}} * 100 \quad (6)$$

7) Kichik korxonalarda band bo'lganlarning umumiy iqtisodiy faol aholi tarkibidagi ulushi:

$$KBD = \frac{KKB}{IFA}, \quad (7)$$

bu yerda: KBD- kichik biznes rivojlanish darajasi, KKB-kichik korxonalarda band bo'lgan aholi soni, IFA-umumiy iqtisodiy faol aholi soni.

8) Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalar va tashkilotlarning umumiy sonida yilni zarar bilan yakunlagan korxonalar va tashkilotlar ulushi.

$$ZKU = \frac{ZKS}{TKS} \quad (8)$$

bu yerda: ZKS- moliyaviy yilni zarar bilan yakunlagan korxonalar va tashkilotlar soni, TKS-tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalar va tashkilotlar umumiy soni.

9) Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan barcha korxonalar-larning amortizatsiya chegirmalari va rentabelli korxonalar foydasining naqd pul bilan ta'minlangan summasi:

$$AKII = \frac{KACH + RKF}{A} \quad (9)$$

bu yerda: KACH- naqd pul bilan ta'minlangan korxonalarlarning amortizatsiya chegirmalari summasi, RKF- naqd pul bilan ta'minlangan rentabelli korxonalar foydasi summasi.

⁸ Gujarati D. "Basic Econometrics". – McGraw-Hill Education, 2020. – 700 p.

10) Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan chakana tovar aylanmasi hajmi (chakana narxlarida)

$$CHSA = \frac{CHSAH}{A} \quad (10)$$

bu yerda: CHSAH-chakana tovar aylanmasi hajmi

11) Aholi jon boshiga boshiga to'g'ri keladigan eksport hajmi (EKS),dollarida

$$EKS = \frac{EKSM}{A} \quad (11)$$

bu yerda: EKSM-hududdan eksport qilinayotgan mahsulotlar hajmi,dollarida.

Mintaqa moliyaviy salohiyatiga ta'sir etuvchi miqdoriy omillarga: tarmoqlar, jumladan sanoat, qishloq xo'jalik, qurilish, transport kabi tarmoqlar rivojlanishi; mehnat resurslari o'zgarishi; aholi turmush darajasi; chakana savdo holati kabilarni kiritishimiz mumkin.

Mintaqaviy investitsiya siyosati yordamida maqsadli ta'sir qilish obyektiga aylanishi mumkin bo'lgan investitsiya muhiti asosiy tarkibiy qismlari: aholi ta'lim darajasi; iqtisodiyotni ixtisoslashuvi va tuzilishi; hudud ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi; ichki mintaqaviy bozor sig'imi; mintaqaviy infratuzilmani rivojlantirish kabi omillardir.

Chet el kapitali ishtirokidagi korxonalarining 30,5 foizi savdo, 27,5 foizi sanoat, 8 foizi qurilish, 4,8 foizi qishloq xo'jaligi, 4,1 foizi yashab turish va ovqatlanish muassasalari, 2,9 foizi saqlash va tashish, 4,8 foizi aloqa va axborot yo'nalishlarida, 17,4 foizi boshqa sohalarda faoliyat yuritmoqda. Chet el kapitali ishtirokidagi korxonalarda iqtisodiyotda rasman band aholining 6 foizi faoliyat yuritadi, biroq ushbu korxonalarining ishlab chiqarishdagi ulushi 15 foizni, asosiy kapitalga investitsiyalardagi ulushi esa 24 foizni tashkil etadi. Bunday korxonalar respublikadagi jami korxonalarining 2,5 foizini tashkil etsada, 2022 yilda mamlakat tashqi savdo aylanmasining 19,8 foizi, eksport va importning mos ravishda 19,7 va 25 foizi ularning hissasiga to'g'ri kelgan.

Tahlil shuni ko'rsatmoqdaki, chet el kapitali ishtirokidagi korxonalar faoliyat ko'rsatuvchi xo'jalik sub'ektlarining eng samarador va eng faol qatlami hisoblanadi. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasiga ko'ra, kelgusi 5 yilda iqtisodiyotga 70 milliard dollar miqdorida xorijiy investitsiyalarni jalb etish hamda 2026 yilga borib eksport hajmini 30 milliard dollarga yetkazish maqsad qilingan. Ushbu maqsadlarga erishishda chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar sonini oshirish, shuningdek, ularning eksport faoliyatini rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

Statistik ma'lumotlarga asoslangan holda ishonchli xulosaga ega bo'lishi uchun avvalambor, tavsiflovchi statistika usulidan foydalanish yaxshi natija beradi. Chunki, tavsiflovchi statistika (Descriptive Statistics) tahlilini amalga oshirish va bu orqali tasodifan ro'y berishi mumkin bo'lgan guruhlar orasidagi farqning ishonchli ekanligi ehtimolini baholashdan xulosa chiqarish imkonini beradi.⁹

XULOSA VA TAKLIFLAR

Korxonaning moliyaviy salohiyatini statistik tahlil qilish – moliyaviy holatni chuqur tahlil etish, asosli va muhim moliyaviy qarorlar qabul qilish hamda korxonaning barqaror rivojlanishiga erishish uchun muhim poydevor yaratadi. Bunday yondashuv korxonaga risklarni kamaytirish, samaradorlikni oshirish hamda investitsion jozibadorlikni kuchaytirish imkonini beradi.

Statistik tahlil, ayniqsa tavsiflovchi statistika vositasida, mavjud ma'lumotlar asosida umumiy holat haqida xulosa chiqarish imkonini beradi. Ushbu usul orqali ko'plab sonli ko'rsatkichlar soddalashtirilib, ularni tushunarli va amaliy qarorlar qabul qilishga yaroqli shaklga keltirish mumkin. Har bir tavsiflovchi statistik tahlil esa katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilib, ularni mazmunli va qisqa xulosalarga aylantirishga xizmat qiladi.

Natijada, statistik tahlil usullaridan foydalanish korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, boshqaruvni samarali tashkil etish hamda uzoq muddatli strategik rejalashtirishni ilmiy asosda amalga oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Strumilin, S.G. Problemy ekonomiki truda. Moskva: Ekonomika, 1957. – 130 b.
2. Misko, K.M. Resursny potentsial regiona. Moskva: Nauka, 1991. – 121 b.
3. Romanov, A.P., Serebrennikov, V.M., Kirillina, O.V. Upravlenie ekonomicheskim potentsialom. Tambov: TGTU, 2012. – 88 b.
4. Arestova, N.V. "Approach to economic potential." Science and Economics, №1(5), 2011. – 8 b.
5. Xatamov, N.O. "Hududlarga xorijiy investitsiyalar jalb qilishda investitsion muhit jozibadorligi." Xorazm Ma'mun Akademiyasi Axborotnomasi, 2023-yil, 9/2-son. – 66–72-betlar.

⁹ Nazarov K. I. "Statistik tahlil usullari va ularning iqtisodiyotda qo'llanilishi". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 312 b.

6. Xatamov, N.O. "O'zbekiston Respublikasi mintaqalarida xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligi tahlili." Iqtisodiy Taraqqiyot va Tahlil, Toshkent, 2023-yil, avgust, 4-son. – 216–221-betlar. URL: www.e-tt.uz
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. O'zbekiston iqtisodiy ko'rsatkichlari. Rasmiy statistik hisobotlar, 2023. URL: www.stat.uz
8. Gujarati, D. Basic Econometrics. New York: McGraw-Hill Education, 2020. – 700 p.
9. Nazarov, K.I. Statistik tahlil usullari va ularning iqtisodiyotda qo'llanilishi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 312 b.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. aprel. № 3. navbatdan tashqari son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>